

بررسی و تحلیل ساختار صنعت نفت و گاز ترکمنستان

قادر شادی وند^۱ ■ معاونت برنامه ریزی وزارت نفت

مقدمه

کشور ترکمنستان به‌رغم دارا بودن ذخایر عظیم گاز طبیعی، به‌دلیل ضعف تکنولوژیکی و کمبود سرمایه، نقش تعیین‌کننده‌ای در بازارهای جهانی گاز ندارد. موقعیت جغرافیایی ترکمنستان، دسترسی این کشور را به بازارهای بین‌المللی محدود کرده است. در حال حاضر سهم عمده‌ای از ظرفیت صادرات گاز طبیعی ترکمنستان به شرکت Gazprom روسیه وابسته است. این امر دولت این کشور را به ایجاد مسیرهای جایگزین انتقال انرژی متمایل نموده است. در سطح داخلی نیز دولت ترکمنستان، به‌دنبال افزایش متمرکزسازی برای تصمیم‌گیری در بخش انرژی است که البته این برنامه‌ها با مخالفت‌های جدی روسیه روبه‌رو شده است. با این وجود ترکمنستان به‌دلیل دارا بودن منابع عظیم گازی، یکی از عرضه‌کنندگان آینده گاز طبیعی جهان به‌شمار می‌رود.

سبد انرژی مصرفی ترکمنستان

ترکمنستان از نظر مصرف انرژی، وابستگی بالایی به گاز طبیعی دارد. علت این امر برخورداری از منابع عظیم گازی و همچنین عدم دارا بودن منابع قابل توجه زغال‌سنگ در مقایسه با همسایگان شمالی خود می‌باشد. مصرف اولیه انرژی ترکمنستان در سال ۲۰۰۹ برابر با ۲۳ میلیون تن معادل نفت‌خام بوده است. از این میزان، ۱۷/۸ میلیون تن از محل مصرف گاز طبیعی و بقیه از محل مصرف نفت‌خام تأمین گردیده است.

وضعیت ذخایر، تولید، مصرف و صادرات نفت‌خام و گاز طبیعی

کشور ترکمنستان از ذخایر غنی نفت‌خام برخوردار نمی‌باشد. به‌طوری‌که این کشور با دارا بودن ۰/۶ میلیارد بشکه ذخایر نفت‌خام، کم‌تر از ۰/۵ درصد از ذخایر نفت‌خام جهان را در اختیار دارد. پیش‌بینی می‌شود که با افزایش اکتشافات در دریای خزر، این میزان تا ۱/۷ میلیارد بشکه نیز افزایش یابد [۱۲]. با این حال، کشور ترکمنستان روزانه ۲۰۶ هزار بشکه نفت‌خام تولید می‌کند. نفت‌خام تولیدی این کشور از طریق دو پالایشگاه دولتی Seidi و Turkmenbashi و همچنین پالایشگاه کوچک و خصوصی khazar به فرآورده‌های نفتی تبدیل شده و علاوه بر مصرف داخلی به صادرات نیز تخصیص داده می‌شود.

در سال ۲۰۰۹ مصرف نفت‌خام ترکمنستان، ۱۲۰ هزار بشکه در روز بوده است. این میزان، ۵۸ درصد تولید این کشور را شامل می‌شود. بنابراین بیش از ۴۰ درصد نفت‌خام تولیدی (فرآورده نفتی)، یعنی ۸۶ هزار بشکه در روز صادر می‌گردد.

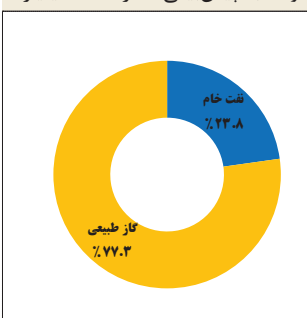
گاز طبیعی

هم‌چنان که گفته شد، ترکمنستان از منابع غنی گاز طبیعی برخوردار است؛ به‌طوری‌که این کشور با دارا بودن ۸/۱ تریلیون متر مکعب ذخایر گاز طبیعی، در رتبه چهارم و دارنده ۴/۳ درصد از کل ذخایر گاز جهان می‌باشد.

در سال ۲۰۰۸، تولید گاز طبیعی ترکمنستان برابر با ۶۶ میلیارد متر مکعب بود که به‌علت بحران جهانی، این میزان در سال ۲۰۰۹ به ۳۶/۴ میلیارد متر مکعب کاهش یافت.

در سال ۲۰۰۹ مصرف گاز طبیعی ترکمنستان معادل ۱۹/۸ میلیارد متر مکعب بود. در طول ده سال گذشته، این کشور به‌طور متوسط سالانه ۲۸ درصد گاز تولیدی خود را مصرف نموده است که این میزان، نشان از توان بالای صادرات گاز طبیعی این کشور دارد. در سال ۲۰۰۸، صادرات گاز طبیعی ترکمنستان ۴۷/۱ میلیارد متر مکعب بود. در سال ۲۰۰۹ این میزان که عمدتاً از طریق روسیه صادر می‌شد (حدود ۶۰ درصد)، به‌علت کاهش تقاضای جهانی به ۱۶/۶ میلیارد متر مکعب کاهش یافت.

براساس پیش‌بینی‌های انجام شده^۲، تولید گاز طبیعی ترکمنستان در سال ۲۰۲۰ به بیش از ۱۳۰ میلیارد متر مکعب افزایش خواهد یافت که با توجه به پیش‌بینی مصرف ۴۲ میلیارد

شکل ۱ | سبد انرژی مصرفی ترکمنستان (منبع: خلاصه گزارش آماری شرکت BP، سال ۲۰۱۰، واحد: درصد)

متر مکعب، این کشور در این سال بیش از ۹۰ میلیارد متر مکعب گاز تولیدی خود را صادر می‌کند.

استراتژی‌های کلان صنعت نفت و گاز ترکمنستان

کشف میادین مهم گازی که در سال ۲۰۰۶ با کشف میدان یولتان در نزدیکی میدان عظیم گازی دولت‌آباد به اوج خود رسید، موجب قرار گرفتن ترکمنستان در کانون توجه کشورهای مصرف‌کننده انرژی گردید. از آنجا که ترکمنستان از اقتصاد پیشرفته‌ای برخوردار نیست، بنابراین صنعت گاز آن می‌تواند به‌عنوان موتور محرک اقتصادی ایفای نقش نماید. از این رو مهم‌ترین استراتژی این کشور، استفاده از پتانسیل گاز طبیعی در جهت رشد اقتصادی و بهبود شرایط زندگی است. شکل‌گیری بازارهای نوظهور در آسیا (چین و هند) از یک سو و وجود بازارهای مصرف انرژی در اروپا از سوی دیگر، فرصت‌های مناسبی برای حضور پررنگ‌تر در مبادلات بین‌المللی پیش روی ترکمنستان قرار داده است. بنابراین متنوع کردن مسیرهای صادرات گاز در راستای دستیابی به بازارهای مختلف و همچنین کاهش وابستگی به سیستم انتقال گاز روسیه برای این کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و با استقبال اروپا و آسیا روبه‌رو شده است. با این وجود حفظ روابط نزدیک با روسیه به‌دلیل

^۱g.shadivand@gmail.com
^۲Turkmenistan Oil and Gas Industry.BMI.Q3,2010

وابستگی‌های فرهنگی، اقتصادی و جغرافیایی هم‌چنان از اولویت‌های ترکمنستان می‌باشد.

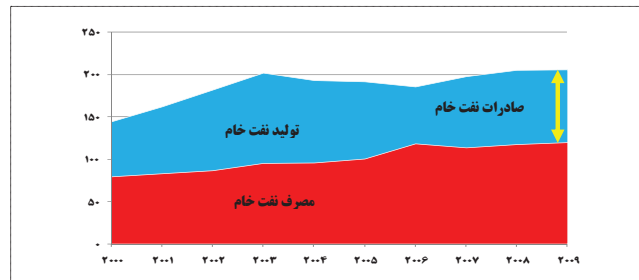
♦ شرکت‌های فعال در صنعت نفت ترکمنستان

قانون جدید منابع هیدروکربوری ترکمنستان در سال ۲۰۰۸ به تصویب رسید. این قانون به فعالان بخش انرژی این کشور، اجازه انعقاد سه نوع قرارداد اکتشاف، تولید و E&P می‌دهد. این قراردادها بر مبنای مناقصه‌های باز یا بسته قرار دارند. هم‌چنین این قانون، قراردادهای مشارکت در تولید، خدماتی و مشارکتی (JV) و امتیازی را به‌عنوان دیگر چارچوب‌های فعالیت قانونی معرفی می‌کند.

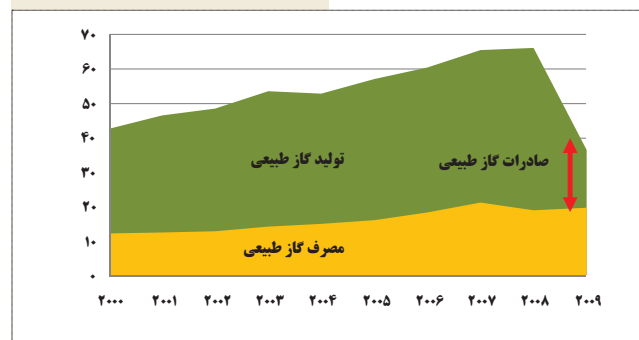
براساس بخش ۱۶ قانون جدید هیدروکربوری ترکمنستان، امتیازات اکتشافی برای یک دوره ۶ ساله اعطاء می‌شوند و در صورت لزوم، امکان تمدید این امتیازات برای یک دوره ۲ ساله نیز وجود دارد. در قانون قبلی بیش‌ترین زمان قرارداد، ۲۵ سال بود؛ اما در قانون جدید در صورت موافقت طرفین، این زمان تا ۳۵ سال نیز قابل افزایش است که برای پروژه‌های بلندمدت که نیازمند ورود حجم عظیمی سرمایه خارجی می‌باشند، مناسب است. در قراردادهای مشارکتی (JV)، دولت سهم اکثریت را داشته و شرکای خارجی تنها برای سرمایه‌گذاری و ورود تکنولوژی مشارکت داده می‌شوند.

از نظر مدت زمان اجرا، قراردادهای منعقد شده شامل شرایط قراردادهای PSA بوده و تاکنون به ۶ شرکت خارجی در اگون اویل، پتروناس، انی، CNPC، Maersk / Wintershall و Mitro International واگذار شده‌اند. در منطقه دریای خزر، ۳ قرارداد PSA واگذار گردیده‌است که شامل پروژه چلکان، پروژه بلوک-۱ و پروژه بلوک ۱۱ و ۱۲ می‌باشند.

بزرگ‌ترین پیمانکار نفتی خارجی در ترکمنستان شرکت اماراتی دراگون اویل است. این شرکت برای اولین بار در سال ۱۹۹۶ و با کسب سهم شرکت IPC Turkmenistan Ltd. وارد ترکمنستان شد. شرکت دراگون اویل در سال ۱۹۹۹ طی یک قرارداد مشارکت در تولید، مالکیت ۱۰۰

۲ | تولید، مصرف و خالص صادرات نفت خام ترکمنستان (منبع: خلاصه گزارش آماری شرکت BP، سال ۲۰۱۰، واحد: هزار بشکه در روز)

۳ | تولید، مصرف و خالص صادرات گاز طبیعی ترکمنستان (منبع: خلاصه گزارش آماری شرکت BP، سال ۲۰۱۰، واحد: میلیارد متر مکعب در سال)

میدان Bagtyarlyk، یک قرارداد مشارکت در تولید و هم‌چنین قرارداد خرید و فروش گاز طبیعی با دولت ترکمنستان را منعقد نمود. براساس این قرارداد، ترکمنستان برای یک دوره ۳۰ ساله، سالانه ۳۰ میلیارد متر مکعب گاز طبیعی به چین صادر خواهد نمود. شرکت انگلیسی Burren Energy نیز تحت یک قرارداد مشارکت در تولید، بهره‌برداری از میدان خشکی Burun را برعهده دارد. در سال ۲۰۰۷ این شرکت توسط شرکت انی ایتالیا خریداری شد. شرکت انی هم‌چنین عملیات اجرایی پروژه Nebitdag را برعهده دارد.

در سال ۲۰۰۰، شرکت Mitro اتریش با شرکت دولتی Turkmenneft یک قرارداد منعقد نمود و در حال حاضر روزانه حدود ۷ هزار بشکه نفت خام از میدان‌های خشکی چلکان شرقی تولید می‌کند.

از سال ۲۰۰۲، شرکت‌های Maersk دانمارک و Wintershall آلمان نیز به همراه ONGL هند عملیات اکتشاف و تولید خود را در بخش دریایی ترکمنستان و به‌طور ویژه در بلوک‌های ۱۱ و ۱۲ این کشور

درصدی بلوک چلکان را به‌دست آورد. در حال حاضر این شرکت روزانه از حوزه یاد شده حدود ۴۸ هزار بشکه نفت خام تولید می‌کند، با این وجود مجبور به پرداخت مالیات ۲۵ درصدی است و قانون جدید نیز این نرخ را تأیید کرده است. میزان سرمایه‌گذاری شرکت دراگون اویل در بلوک یاد شده بالغ بر ۶۲۰ میلیون دلار است و روابط مناسب آن با دولت ترکمنستان، تمایل او را برای افزایش همکاری‌ها و توسعه فعالیت، افزایش داده است.

شرکت خارجی دیگری که در ترکمنستان فعالیت می‌کند، شرکت پتروناس مالزی است که ۱۰۰ درصد سهام بلوک ۱ دریایی این کشور را در اختیار دارد. در سال ۲۰۰۲ شرکت یاد شده عملیات اکتشاف و تولید خود را آغاز نمود. این شرکت تا سال ۲۰۰۷ بالغ بر ۷۰۰ میلیون دلار در بلوک ۱ سرمایه‌گذاری کرده است و روزانه ۱۰ هزار بشکه نفت خام از میدان Diyarbekir تولید می‌کند.

از سال ۲۰۰۲، شرکت CNPC چین فعالیت خود را در میدان خشکی Gumdak ترکمنستان آغاز کرد. در سال ۲۰۰۷ این شرکت برای توسعه

آغاز نمودند.

در حال حاضر ترکمنستان به شرکت‌های نفتی بین‌المللی اجازه می‌دهد که تحت قراردادهای مشارکت در تولید، به حفاری و اکتشاف در بخش دریایی بپردازند. در بخش خشکی نیز شرکت‌های یاد شده اجازه دارند که با مشارکت شرکت‌های داخلی فعالیت نمایند [۱۳].

♦ رژیم تجاری و مالیاتی

کشور تازه استقلال یافته ترکمنستان در مهم‌ترین بخش اقتصادی خود، یعنی بخش انرژی با کمبود سرمایه‌گذاری روبه‌روست. صنعت نفت مانند سایر بخش‌های استراتژیک، تحت کنترل شدید دولت قرار دارد. رییس‌جمهور با تدوین قانون جدید هیدروکربوری و هم‌چنین تأسیس آژانس مدیریت و بهره‌برداری از منابع هیدروکربوری (که به‌طور کامل تحت مدیریت شخص رییس‌جمهور قرار دارد)، نظارت مستقیم خود را بر منابع هیدروکربوری به شدت افزایش داده است. در گذشته نیز بخش انرژی تحت کنترل رییس‌جمهور بود، اما سایر ساختارهای دولتی از قدرت تأثیرگذاری بر شرایط و توزیع سرمایه‌گذاری برخوردار بودند. قانون سابق هیدروکربوری مسئولیت بخش انرژی را بین چند گروه شامل رئیس‌جمهور، هیأت وزیران، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی از جمله Turkmenneft و Turkmengas تقسیم کرده بود.

قانون جدید منابع هیدروکربوری به آژانس مدیریت منابع هیدروکربوری، قدرت زیادی داده است. وظیفه تعیین استانداردهای فعالیت پیمانکاران، تعیین شرایط و ضوابط قراردادهای مناقصات و مذاکرات از جمله این اختیارات است. علاوه بر این، عملیات مانی‌تورینگ و نظارت که در گذشته برعهده وزارت نفت، شرکت‌ها و سازمان‌های دولتی قرار داشت نیز، هم‌اکنون جزء وظایف این آژانس شمرده می‌شود.

هم‌چنین قانون جدید، اختیارات هیأت وزیران و سایر نهادهای دولتی را برای تصمیم‌گیری در بخش انرژی

³Exploration and production

۱ | جریان ورود و حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) میلیارد دلار
(منبع: UNCTAD, World Investment Report, ۲۰۱۰, CIS Countries)

۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۱۹۹۵-۲۰۰۵	
۱۳۵۵	۸۲۰	۸۰۴	۷۳۱	۲۰۱	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۶۱۰۳	۴۷۴۸	۳۹۲۸	۹۴۹	۴۱۵	حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

منابع سرمایه‌های و تکنولوژی نیاز باشد، با شرکت‌های خصوصی قرارداد امضاء می‌کند. به عبارت دیگر، شرط حضور شرکت‌های خصوصی در فعالیت‌های اکتشاف و توسعه میادین ترکمنستان، برخورداری از سرمایه کافی و تکنولوژی پیشرفته است. علاوه بر دو شرکت یاد شده، برخی دیگر از شرکت‌های دولتی نفت و گاز ترکمنستان عبارتند از:

● **TurkmenNefteGaz**: بازار داخلی نفت و گاز و پالایشگاه‌ها را در کنترل خود دارد.

● **TurkmenGeologiya (TG)**: صادرات نفت و گاز را بر عهده دارد.

● **Turkmenneftegasstroï**: ساخت و اجرای خطوط لوله و تأسیسات مرتبط با توسعه نفت و گاز را بر عهده دارد.

◆ **سیاست‌های داخلی در حوزه انرژی**
بعد از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱، ترکمنستان با ریاست جمهوری نیازف اعلام موجودیت کرد. موقعیت بسته این کشور و دوری از مرکزیت روسیه و استقلال نسبی مالی، استراتژی انزواطلبی نیازف را ممکن ساخت.

در سال ۱۹۹۲، قانون اساسی جدید، قدرت کامل را در اختیار نیازف قرار داد و ریاست جمهوری او را مادام‌العمر کرد. رییس‌جمهور برای جلوگیری از تضعیف قدرت، کنترل منابع هیدروکربوری را از طریق وزارت نفت و شرکت‌ها و سازمان‌های بزرگ نفتی دولتی در اختیار گرفت. از آن‌جا که نیازف فرد نزدیکی برای نظارت بر منابع نفت و گاز کشور در اختیار نداشت، با تعویض مکرر مدیران شرکت‌ها،

۴ در سال ۲۰۰۹ واحد پول ترکمنستان دچار اصلاحاتی شد و هر واحد manat جدید معادل ۵۰۰۰ manat قدیم ارزش‌گذاری شد.

۵ Foreign Direct Investment

زمان ریاست جمهوری نیازف، کار نظارت بر منابع هیدروکربوری توسط هیأت وزیران انجام می‌شد؛ اما در قانون جدید، مسئولیت آژانس منابع هیدروکربوری افزایش یافت و شرکت‌های دولتی، زیرمجموعه این آژانس به حساب می‌آیند.

بر اساس قانون جدید، زمین و منابع آن در زمره حقوق انحصاری دولت قرار دارند و آژانس منابع هیدروکربوری از جانب دولت بر این منابع نظارت می‌کند. این آژانس از اختیارات بسیار وسیعی مانند اجازه اکتشاف و استخراج، انعقاد قرارداد و تأسیس و کسب سهم در شرکت‌های خصوصی برخوردار است. این موضوع برای دخالت و کنترل فعالیت شرکت‌های خصوصی، فرصتی را در اختیار آژانس یاد شده قرار می‌دهد که از مهم‌ترین دلایل تمایل شرکت‌های خصوصی به انعقاد قراردادهای مشارکت در تولید نسبت به قراردادهای مشارکتی (JV) می‌باشد.

شرکت‌های دولتی **Turkmenneft** و **Turkmengas** از اولویت‌های ویژه‌ای برخوردار بوده و توسعه بزرگ‌ترین و غنی‌ترین میادین نفتی در بلوک **Garashsyzyk** که مهم‌ترین منطقه تولید نفت ترکمنستان است و شامل میادین **Kotur Tepe**، **Burum**، **Nebit Dag**، **Kyzyl Kum**، **Barsa-Gelme** و **Kara Tepe** می‌باشند را در اختیار دارد. این در حالی است که شرکت‌های خصوصی پس از انتخاب شرکت‌های دولتی، مجبور به انتخاب میادین باقیمانده هستند. شرکت‌های خصوصی برای دسترسی به میادین بزرگ نفتی باید با شرکت **Turkmenneft** قرارداد مشارکت در تولید امضاء نمایند. در واقع تا جایی که منابع و تکنولوژی اجازه دهد، دولت، توسعه و استخراج از میادین را به شرکت‌های دولتی واگذار می‌کند و تنها در صورتی که به

هیچ‌گونه اطلاعاتی از قراردادهای منعقد شده نفت و گاز ندارند. این اطلاعات تنها با اجازه آژانس هیدروکربوری قابل انتشار است؛ اما تاکنون این آژانس به این امر مبادرت نورزیده است.

با وجود محرمانه‌بودن اطلاعات درآمدهای نفت و گاز و شرایط سرمایه‌گذاری، انجام فعالیت‌های توسعه‌ای، از مهیا شدن شرایط برای سرمایه‌گذاران خارجی خبر می‌دهد. تغییرات سیاسی داخلی در صنعت نفت و گاز، تأثیر مثبتی بر جذب سرمایه‌های خارجی داشته است. جدول ۱ نشان می‌دهد که در چند سال اخیر حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FID) به میزان قابل توجهی افزایش یافته است.

◆ شرکت‌های ملی نفت و گاز (NOCs)

به‌طور کلی می‌توان گفت که همه منابع هیدروکربوری ترکمنستان تحت کنترل دو شرکت دولتی **Turkmenneft** و **Turkmengas** و شرکت‌های زیرمجموعه و وابسته به آن‌ها قرار دارد.

شرکت **Turkmengas** بزرگ‌ترین شرکت دولتی است که مسئولیت همه فعالیت‌های تولید گاز طبیعی را بر عهده دارد. وظایف این شرکت اکتشاف، استخراج، فرآوری، انتقال و بازاریابی گاز طبیعی است. در واقع این شرکت دارای چندین شرکت در سطوح پایین‌تر، مانند شرکت‌های محلی در استان‌های مرو، دولت‌آباد و لباب است که در تولید گاز طبیعی، فعالیت‌های تخصصی انجام می‌دهند.

شرکت **Turkmenneft**، مسئولیت استخراج منابع طبیعی را بر عهده دارد و علاوه بر تولید نفت خام، در زمینه تولید گاز طبیعی نیز با شرکت **Turkmengas** همکاری می‌کند. این شرکت در عین حال کنترل هشت شرکت بهره‌برداری نفت و گاز، زیرساخت‌های نفت و گاز، مؤسسات تحقیقاتی و شرکت‌های استخراج منابع طبیعی را بر عهده دارد.

با وجود دو شرکت یاد شده، قدرت اصلی در صنعت نفت ترکمنستان در دست آژانس مدیریت و بهره‌برداری از منابع هیدروکربوری است. در

محدود کرده است. در مجموع، به‌رغم تغییرات سازمانی و قانونی که به‌منظور تسهیل ارتباط بین سرمایه‌گذاران و دولت انجام گرفته است، هنوز فضای کلی قراردادهای نفت و گاز تحت تأثیر ارتباط قوی و مؤثر با سران دولتی است.

در ترکمنستان مالیات بر مبنای قانون مالیاتی که در سال ۲۰۰۴ به تصویب رسید و در سال ۲۰۰۸ اصلاحاتی در آن روی داده، وضع و دریافت می‌گردد. این قانون شامل مالیات مطلق شرکای خارجی، بیمه، روادید و گمرک است، اما در برگزیده پیمانکاران قراردادهای نفت و گاز نیست و مالیات این قراردادها بر اساس شرایط نوعی قرارداد و قانون جدید منابع هیدروکربوری دریافت می‌گردد. اخیراً ترکمنستان با بهبود

چارچوب قانونی از طریق اصلاح قانون سرمایه‌گذاری خارجی، قانون منابع هیدروکربوری، یکسان‌سازی نرخ ارز و استانداردسازی واحد پول کشورش (Manat)؛ اقداماتی در جهت جذاب‌نمودن سرمایه‌گذاری انجام داده است. با این حال، وضعیت سازمان مالیاتی بسیار نامناسب بوده و انتقاداتی شامل فساد، وجود روابط پنهان و فقدان محوریت قانون بر آن وارد است. محور اصلی قانون جدید منابع هیدروکربوری، فعالیت پیمانکاران خارجی است و مالیات این فعالیت‌ها بر مبنای شرایط قید شده در فصول ۴۸ و ۵۱ این قانون و همچنین شرایط نوعی هر قرارداد تعیین می‌گردد. شرکت‌های خارجی که قراردادهای مشارکت در تولید منعقد کرده‌اند، مشمول پرداخت ۲۰ درصد مالیات درآمد، ۱ تا ۱۵ درصد استفاده از زیرساخت‌ها، ۱۰ درصد مالیات بر درآمد شخصی و ۱ درصد مالیات مستغلات می‌شوند. همچنین حق الامتیاز آژانس مدیریت نیز توسط شرایط قرارداد تعیین می‌گردد. قراردادهای مشارکت در تولید از مالیات بر ارزش افزوده معاف می‌باشند. دیگر پرداخت‌ها نیز مشمول رژیم مالیاتی عمومی می‌شوند.

به هر حال، با توجه به مقررات قید شده، دولت و پیمانکاران از اعلام مبلغ دقیق پرداخت‌ها تحت قراردادهای نوعی اجتناب می‌کنند. بر اساس قانون جدید، شرکت‌های خارجی حق انتشار

فرصت کافی برای قدرتمند شدن در اختیار آن‌ها قرار نمی‌داد. در دوره ریاست او، مسئولین نفت و گاز کشور به‌طور متوسط هر دو ماه یک بار عوض می‌شدند. اخراج مسئولین، پایان کار آن‌ها نبود؛ بلکه در برخی موارد به زندان‌های طولانی نیز محکوم می‌شدند. صفرمحمد ولی اف وزیر نفت و الیاس چاری اف رییس شرکت تجاری Turkmenneftegas به ترتیب به ۲۴ و ۲۵ سال زندان محکوم شدند.

در گذشته روابط میان دولت ترکمنستان و شرکت‌های بین‌المللی براساس نیاز و تمایل دولت برای سرمایه‌گذاری و جذب تکنولوژی بود. این موقعیت موجب رشد فساد در میان مسئولان صنعت نفت شده بود. هر قرارداد توسط شخص رییس جمهور پذیرفته می‌شد و حفظ رابطه دوستانه با مسئولان رسمی دولت ترکمنستان تأثیر مثبتی بر پیشبرد کارها داشت. نیاز برای حفظ محبوبیت و قدرت عمومی خود، به اعطای یارانه به کالاهای عمومی مانند آب، گاز، الکتریسیته و فرآورده‌های نفتی اقدام می‌کرد.

این روند در دوران رییس جمهور جدید نیز تقریباً ادامه یافت. اما برخلاف نیاز، بردی محمداف به‌دنبال افزایش سرمایه‌گذاری خارجی است. او نیز برای حفظ قدرت خود، از طریق سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی، کنترل کامل این منابع هیدروکربوری را در اختیار گرفته است. به‌همین خاطر، آژانس مدیریت و بهره‌برداری از منابع هیدروکربوری را تأسیس نمود و نزدیکان خود را در پست‌های استراتژیک نفت و گاز قرار داد. هم‌چنین بردی محمداف، همکاری‌های خود را با روسیه، ایران و چین گسترش داد و با این کشورها قراردادهایی امضاء کرد. اما این روابط همواره خالی از مشکل نبوده است. در سال ۲۰۰۸، ترکمنستان قیمت گاز صادراتی خود را به ایران حدود دو برابر افزایش داد. این امر منجر به قطع صادرات گاز در آن زمان گردید. در سال ۲۰۰۹، ترکمنستان با احداث یک خط لوله جدید انتقال

گاز طبیعی از میدان عظیم گازی دولت‌آباد (علاوه بر خط لوله گاز طبیعی موجود کریمه-کردکوی)، همکاری‌های خود را با ایران ادامه داد. بین ترکمنستان و روسیه نیز روابط مشابهی وجود دارد. اقتصاد و بودجه ترکمنستان به مقدار زیادی به پول پرداختی روسیه بابت گاز طبیعی صادراتی وابسته است.

◆ نتیجه‌گیری

در این نوشتار وضعیت صنعت نفت ترکمنستان بررسی گردید و روند تغییرات صورت گرفته از طرف دولت این کشور برای افزایش نقش ترکمنستان در تعاملات بین‌المللی انرژی مورد مطالعه قرار گرفت.

مرگ نیاز در دسامبر سال ۲۰۰۶، فرصت‌های جدیدی را برای شکوفایی اقتصادی و رفع انزوای ملی بین‌المللی و در نتیجه استفاده از سرمایه‌ها و تکنولوژی‌های شرکای خارجی برای بهره‌برداری از منابع هیدروکربوری، در اختیار حکمرانان این کشور قرار داد. منابع عظیم گاز طبیعی و مصرف اندک داخلی، سرمایه‌گذاران خارجی را به جذب مازاد گاز تولیدی مشتاق نموده است. از این‌رو دولت ترکمنستان با ایجاد تحولات ساختاری در صنعت نفت، به‌دنبال جذب سرمایه‌گذاران خارجی و هم‌چنین دستیابی به بازارهای متنوع خارجی از طریق توسعه مسیرهای انتقال گاز طبیعی است.

در حال حاضر دولت ترکمنستان با روسیه، چین و ایران، سه قرارداد صادرات گاز طبیعی منعقد کرده است. تمایل روسیه به حفظ تسلط بر منابع گازی آسیای میانه، تقاضای فزاینده ایران و بازار در حال رشد چین، موقعیت ویژه‌ای به ترکمنستان بخشیده است. ورود چین به جرگه تقاضاکنندگان گاز طبیعی ترکمنستان، زنگ خطری برای روسیه که سهم عمده‌ای از گاز طبیعی این کشور را صادر می‌کند، می‌باشد. ایران نیز با درک شرایط مناسب ترکمنستان از نظر ذخایر گاز طبیعی، به‌دنبال گسترش روابط گازی خود با این کشور است و در این راستا در مرز سرخس، خط لوله جدیدی بین دو کشور احداث شده است.

از جمله مسیرهای پیشنهادی برای انتقال گاز ترکمنستان به بازارهای مصرف متنوع، خط لوله ترکمنستان-افغانستان-پاکستان-هند است که گاز طبیعی این کشور را در نهایت به پاکستان و هند منتقل می‌کند. این خط لوله توسط بانک توسعه آسیا تأمین مالی خواهد شد و از حمایت آمریکا نیز برخوردار است.

خط لوله صادرات گاز به اروپا از طریق ایران نیز یکی دیگر از طرح‌های پیشنهادی است که از طرف مقامات ترکمن دنبال می‌شود. موجود بودن قسمت عمده‌ای از شبکه مورد نیاز انتقال گاز در ایران و هم‌چنین نزدیکی میدان عظیم گازی دولت‌آباد به مرزهای ایران و تأسیسات فرآوری و انتقال گاز ایران در میدان سرخس، موجب تمایل ترکمن‌ها به این طرح شده است.

از نظر سرمایه‌گذاران، اقتصاد ترکمنستان و به‌ویژه بخش انرژی آن از عدم شفافیت، ضعف چارچوب و حاکمیت قانون و فساد اداری و مالی رنج می‌برد. با در نظر گرفتن همه این عوامل، می‌توان نتیجه گرفت که بخش انرژی ترکمنستان نیازمند اصلاحات ساختاری و علاوه بر آن، حجم زیادی سرمایه‌گذاری و تکنولوژی نوین می‌باشد. با این وجود هنوز این کشور مشارکت خارجی را تنها در پروژه‌هایی که منابع مالی زیاد و تکنولوژی ویژه‌ای نیاز دارند می‌پذیرد.

رازداری دولت ترکمنستان در انتشار اطلاعات مرتبط با منابع انرژی، هرگونه تصویری از وضعیت موجود را مشکل ساخته است. محدودیت دسترسی به اطلاعات درباره منافع و سهم شرکت‌های بین‌المللی در قراردادهای منعقد با دولت ترکمنستان، فهم این موضوع را که آیا نقش دولت در مذاکرات افزایش یافته است، غیرممکن می‌سازد. بنابراین آشکار است که شرکت‌های خارجی حاضر در منابع هیدروکربوری ترکمنستان در بازی این کشور شرکت جسته و هیچ‌گونه اطلاعاتی از شرایط قرارداد خود بروز ندهند.

در پایان قابل ذکر است

که اهمیت ترکمنستان به‌دلیل برخورداری از منابع عظیم گاز بر کسی پوشیده نیست و قرار گرفتن در همسایگی این کشور، فرصت مناسبی برای انتقال گاز آن به بازارهای اروپا در اختیار ایران قرار داده است. بنابراین افزایش همکاری‌های انرژی بین دو کشور با استفاده از ایجاد روابط دوستانه و نزدیک بین دو دولت، با توجه به شباهت‌های تاریخی و فرهنگی، موجب سودمندی هر دو کشور خواهد شد.

◆ منابع

- [1] BP Statistical Review of World Energy 2010.
- [2] Resource Nationalism Trends in Turkmenistan, 2004-2009, RUSS CAPS, March 2010.
- [3] UNCTAD, World Investment Report 2010, CIS Countries.
- [4] Dragon Oil. 'Annual Report for the period ended 31 December 2008',
- [5] Dragon Oil Interim Results, Premiere Global Services, 2009.
- [6] Eurasia Foundation. 'Turkmenistan News Brief', News Analysis 17 (2008), 18-24 April 2008.
- [7] Law 'On Hydrocarbon resources,' Ashgabad, 20 August 2008.
- [8] Law 'On Hydrocarbon resources,' Ashgabad, 30 December 1996.
- [9] Muminov, Abdulkhamid. 'Turkmenistan: Taxation of Petroleum Operations', paper for the 13th International Conference 'Oil and Gas Turkmenistan', 19-21 November 2008, Ashgabad.
- [10] Nichol, Jim. 'Turkmenistan: Recent Developments and U.S. Interests', Congressional Research Service, 10 September 2009.
- [11] Tikhoretskiy, Alexey. 'Attraction for Capital', Turkmenistan Analytical Magazine, December 2009, No. 11-12 (56-57).
- [12] United Nations Economic Commission for Europe, www.unecp.org/operact/operact/sppld/tur.htm.
- [13] News Analysis Issue 17 (2008) April 18-24, 2008 Open Society.